

Afdeling 4 tenslotte bevat een drietal zeer lezenswaardige bijdragen. Het verhaal van Carla Weijers biedt een korte samenvatting van de resultaten van haar promotie-onderzoek naar de betekenis en functie van het carnaval in de ontwikkeling van een Limburgse identiteit. Zeer lezenswaardig is verder het artikel van Jensma dat ingaat op de gekend-bizarre geschiedenis rond het Oera Linda Bok. Dit artikel is wat mij betreft terecht gekozen als slotartikel van de bundel; het beschrijft tot wat voor aberraties het kan komen bij een onkritische uitvinding en constructie van historische en regionale eigenheid.

De laatste woorden van deze bespreking wijd ik aan het artikel dat ik als de topper van deze bundel heb ervaren — en dat waarlijk niet alleen om zijn fraaie, lichtvoetige titel: 'God kijkt niet op een vierkante meter... Of Hobsbawn herlezen'. In dit artikel geeft Paul Post niet alleen een fascinerende, zij het erg korte (ik wilde meer...), beschrijving van de krachten en mechanismen die zoal een rol spelen bij de recente heropbloei van de Bonifatius-viering in Dokkum. Ik zal de plot hier niet onthullen en vermeld nog slechts dat degenen die dit artikel nu uit nieuwsgierigheid gaan lezen beloond worden met een aantal hoogst behartenswaardige, (ze)OKritische reflecties rond het al te zeer ingesleten gebruik van Hobsbawn's notie van *invented traditions*.

Al met al kortom een heel interessante publicatie waarvan de kwaliteit niet ligt in de presentatie van oorspronkelijk onderzoek, maar in de goed gekozen bundeling van bijdragen rond een, zowel maatschappelijk als wetenschappelijk, alleszins actueel thema. Een bundel die mij om die reden vooral voor het onderwijs en de praktijk (musea bijvoorbeeld) heel goed bruikbaar lijkt.

J. Vaessen

J. A. F. Wallert, *Ontwikkelingslijnen in praktijk en theorie van de wisselbrief1300-2000* (dissertatie KU Brabant, 1996, NIBE-bankhistorische reeks XVII; Amsterdam: Nederlands instituut voor het bank- en effectenbedrijf, 1996, 262 blz., ISBN 90 5516 079 2).

In de geschiedenis van de internationale economische betrekkingen spelen wisselbrieven, die meestal eenvoudigweg wissels worden genoemd, een belangrijke rol. Als betaal- en krediet-instrument in de groothandel is de wissel in de tweede helft van de Middeleeuwen opgekomen. Er ontstond behoefte aan een wijze van betaling, waarbij omslachtige, kostbare en riskante geldtransporten konden worden vermeden door middel van een soort systeem van schuldvereffening. Heel in het kort kan een wissel worden gezien als een schriftelijke opdracht van A (de zogenaamde trekker) aan B (de betrokkene) tot betaling van een bepaald bedrag aan C (de nemer). Dit lijkt nog eenvoudig, maar het gaat hier om een materie waarbij heel wat komt kijken. Een wissel kan niet zo maar worden getrokken. De betrokkene zal namelijk alleen tot betaling bereid zijn, indien de trekker — zoals dat wordt genoemd — *fonds* heeft bij eerstgenoemde. Hiervan is het meest voor de hand liggende voorbeeld de koopman, die goederen heeft afgeleverd, die moeten worden betaald. De belangen, die bij een en ander in het geding zijn — men denke bij voorbeeld aan de te hanteren geldsoorten, de in acht te nemen termijnen, de overdraagbaarheid of verhandelbaarheid van de wissel en aan mogelijke acties bij wanbetaling — vergen een behoorlijke mate van regeling.

Over dit notoir lastige onderwerp heeft mevrouw J. A. F. Wallert een rechtshistorisch proefschrift geschreven, waarin zij op systematische wijze ingaat op de ontwikkeling van 1250 tot heden.

In het 'voorbericht voor den eersten druk' van zijn standaardwerk over het wissel- en cheque-recht schreef F. G. Scheltema in 1929, dat dit berucht is om — wat hij noemt — zijn 'theorieën'. Wallert heeft dan ook wijselijk achterwege gelaten haar betoog in te leiden met een theoretisch hoofdstuk. In plaats daarvan is de inleiding niet meer dan de korte ontstaansgeschiedenis van de dissertatie en de aankondiging van hetgeen de lezer te wachten staat in de volgende zes hoofdstukken. Met uitzondering van het laatste hoofdstuk, dat gezien de beknoptheid ervan een soort epiloog is over de meest recente activiteiten om tot internationale wetgeving op het gebied van het wisselrecht te geraken, wordt de stof volgens een vast patroon behandeld. Eerst worden economische en eventueel ook politieke achtergronden van de desbetreffende periode geschetst. Dan volgt als hoofdschotel een uiteenzetting over wisselzaken in het bijzonder. In hoofdstuk 1 is dat met name het ontstaan van de wisselbrief in Italië, Frankrijk en Vlaanderen vóór 1400. Een meer specifiek rechtshistorische benadering is gevolgd in de hoofdstukken 2 tot en met 5, waarin achtereenvolgens de codificatie in Antwerpen in de zestiende en de aanvang van de zeventiende eeuw, de wisselbrief in de Republiek en de wetgeving in Nederland tot 1850 aan de orde komen. De lezer, die vooral in oorspronkelijke wetsteksten is geïnteresseerd, komt ruimschoots aan zijn trekken. In het laatstgenoemde hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de toenemende pogingen om in internationaal verband het wisselrecht te harmoniseren. Het derde en tevens laatste onderdeel van elk hoofdstuk is dan toch gewijd aan de theorie. De auteur laat daarin zien, dat over wissels in de loop der tijden het nodige is nagedacht door de rechtsgeleerden. Zo heeft in ons land Hugo de Groot zich niet onbetuigd gelaten. Het komt erop neer, dat zich steeds weer het streven manifesteerde om systeem aan te brengen in een weerbarstige praktijk.

Ik meen, dat het door mevrouw Wallert afgeleverde werk zonder veel voorbehoud als goed en ook nuttig kan worden gekwalificeerd. Om met het laatste te beginnen, werd al gewezen op het belang van de wissel voor de internationale economische betrekkingen. (Economisch-) historici, die zich met deze tak van wetenschap bezighouden, zullen er baat bij hebben om het te raadplegen, wanneer zij zich op het gladde ijs van wissels en wisselkoersen begeven. Allerlei minder bekende begrippen, die nogal eens in bronnen op dat gebied ter sprake worden gebracht (bijvoorbeeld *aval* en *endossement*), worden op heldere wijze toegelicht. Maar dit neemt niet weg, dat het boek in de eerste plaats bestemd lijkt te zijn voor specialisten op het gebied van (de geschiedenis van) het wisselrecht. Die zullen door hun kennis van het nogal technische begrippenapparaat minder moeite hebben om de juridische paragrafen te lezen en in zich op te nemen. Zij zullen ook — in tegenstelling tot ondergetekende — competent mogen worden geacht te oordelen over de merites van de standpunten van de schrijfster over de ontwikkeling van het wisselrecht.

Terugkomende op de kwaliteit van de dissertatie in het algemeen, mag allereerst worden gewezen op de alleszins geslaagde compositie en het heldere taalgebruik. Verder zijn de staatsrechtelijke en economische achtergronden een genoeg om te lezen. Rekening houdende met het omvangrijke en lastige hoofdonderwerp van de studie is het overigens begrijpelijk, dat de auteur bij het schrijven daarvan niet uit een overmaat aan bronnenmateriaal heeft kunnen putten. Dit leidt in bepaalde gevallen tot omissies en onjuistheden. Dit is bij voorbeeld het geval bij de besprekingen van het muntwezen. Mevrouw Wallert verzuimt namelijk in het tweede hoofdstuk over de periode 1400-1600 dit onderwerp aan de orde te stellen, terwijl daarin sprake is geweest van een verregaande mate van monetaire unificatie in de Nederlanden. In de stukken over het muntwezen ten tijde van de Republiek en in de negentiende eeuw klopt een en ander niet. Zo wordt op bladzijde 92 gesteld, dat de uitvoer van hoogwaardige negotiepenningen (dat zijn munten, die ten behoeve van de internationale handel worden geslagen) vanzelfspre-

kend een verslechtering van de kwaliteit van de binnenlandse omloop tot gevolg hebben. Dit hoeft evenwel niet het geval te zijn. In het wel zeer summiere stukje op bladzijde 128 over de negentiende eeuw wordt de afschaffing van de zilveren standaard in 1875 (moet zijn: 1873) vermeld en te veel gewicht gehecht aan de Muntwet van 1901. Maar: *'on ne peut pas contenter tout le monde et son père'*. De waardering voor het gehele werk wordt er niet minder door.

W. L. Korthals Altes

P. A. J. van den Berg, *Codificatie en staatsvorming. De politieke en politiek-theoretische achtergronden van de codificatie van het privaatrecht in Pruisen, de Donaumonarchie, Frankrijk en Nederland, 1450-1811* (Dissertatie Groningen 1996; Groningen: Wolters-Noordhoff, 1996, xii + 436 blz., f79,-, ISBN 90 01 07456 1).

De geschiedenis van codificatiebeweging en -werk in Nederland heeft de laatste dertig jaar nogal wat aandacht gekregen in bronnenuitgaven, monografieën en artikelen. Gezien de Franse invloed op de totstandkoming van de Nederlandse wetboeken in het begin van de negentiende eeuw is het niet verbazingwekkend dat de (rechts)historici in de eerste plaats naar Frankrijk hebben gekeken voor vergelijkingsmateriaal. De tijdgenoten zetten hen immers al op dat spoor, zoals de uitgever van het zogenaamde vier-kolommenwetboek (*Het Nederl. Burg. Wetboek, de Code civil, het Wetboek Lodewijk Napoleon en het Burgerlijk Wetboek van 1830*. Met verwijzingen tot elkander en tot de overige wetboeken, 1850). Het werd tijd dat ook in ons land de codificatie als zodanig eens werd geplaatst in een breder Europees, of liever: vergelijkend, perspectief. Over de rechtspersonen in de negentiende eeuw is trouwens al in 1976 een rechtsvergelijkend proefschrift verdedigd.

Van den Berg heeft vier staten uitgekozen waarin binnen een relatief kort tijdsbestek, tussen 1794 en 1811, wetboeken werden afgekondigd. Het 'Nederlandse' deel (1760-1809) in zijn studie — waarop hij in de rechten promoveerde — neemt een betrekkelijk kleine plaats in (291-361). Ik moet er hier dus kort over zijn. Eerst een paar opmerkingen over de vraagstelling.

De auteur beschouwt de codificaties in engere zin als uitvloeisels, zo geen bekroningen, van een langdurig proces van staatsvorming waarin uiteindelijk de wet het monopolie verkreeg: de wetboeken schakelden andere rechtsbronnen uit (zoals de gewoonte, het Romeinse recht, de Bijbel, de rechtspraak). Centraal thema noemt de schrijver 'de vraag welke overwegingen bij de totstandkoming van deze [vier] codificaties een beslissende rol hebben gespeeld'(2). Dat impliceert nogal wat en het thema roept zelf ook weer vragen op. Blijkens de titel bestrijkt het boek de periode vanaf 1450. Dat is maar ten dele juist: Van den Berg begint met Duitse landen zoals Pruisen, waar hij de rechtshervormingsvoorstellen van Becker uit de tweede helft van de zeventiende eeuw als uitgangspunt neemt. Vervolgens komt de Donaumonarchie aan de beurt, vanaf ca. 1750. En dan pas Frankrijk met de schriftelijke redactie der coutumes sinds ca. 1450. De Nederlandse codificatiebeweging laat hij beginnen met de publieke discussie rond 1760. Schrijver slaat zijn vleugels dus wel breed uit, maar zijn vlucht is niet gelijkmatig. Dat wordt niet door het bronnenmateriaal gerechtvaardigd, want ook in de Duitse landen zijn oudere codificaties aan te wijzen te vergelijken met sommige grote Franse ordonnances. Ik denk bij voorbeeld aan de Peinliche Gerichtsordnung (1532) van keizer Karel V of de Criminele Ordonnanties (1570) van koning Filips II of aan de vele ordonnances op het gebied van het procesrecht.

Dat brengt mij vanzelf op de vraag: waarom zich beperken tot het pn'vaarrecht als het om een